

УДК[811.161.2'36'373'243:908](076.5)

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧА ІНФОРМАЦІЯ У ГРАМАТИЧНИХ ВПРАВАХ НА ПОЧАТКОВОМУ І БАЗОВОМУ РІВНЯХ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мілена Іванович

*Белградський університет
кафедра славістики
Студентски трг 3, 11000 Белград, Република Сербія
тел.: +381 63 246 321
ел. пошта: ivanovic.milena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6498-2790>*

У статті розглянуто способи включення лінгвокраїнознавчої інформації у процес вивчення граматики української мови як іноземної. Хоча граматичні вправи і завдання спрямовані насамперед на засвоєння і закріплення граматики, їх наповнюють лексичним матеріалом і таким чином вони потенційно репрезентують лінгвокраїнознавчу інформацію. У статті визначено принципи відбору лексем, які містять національно-культурну інформацію, представлено список лексичного лінгвокраїнознавчого мінімуму на початковому і базовому рівнях, способи введення відповідних лексем у граматичні вправи і завдання, типи вправ і завдань, у яких можна використовувати ці лексеми.

Ключові слова: українська мова, іноземна мова, лінгвокраїнознавча інформація, комунікативна компетенція, граматика, лексика, вправи.

У сучасній методиці викладання іноземних мов загальноприйнятим є постулат про невідривність вивчення мови від вивчення (або на початкових етапах принаймні ознайомлення з ними) культури, історії, традицій, реалій повсякденного життя відповідної країни. Комунікативна компетенція, на оволодіння якою спрямовані заняття з іноземної мови, включає мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенції. Проблеми взаємопов'язаного оволодіння цими компонентами іншомовної комунікативної компетенції вивчає лінгвокраїнознавство. При цьому соціокультурна компетенція включає так звані фонові знання, знання про країну та її культуру, відомі усім жителям цієї країни [2], а студент через мову проникає в культуру, менталітет, повсякдення відповідного народу, пристосовується до культурного середовища країни.

Одним із головних джерел лінгвокраїнознавчої інформації в підручниках з української мови є тексти, “з яких студенти можуть дізнатися ширше про зміст деяких реалій, одержують додаткові знання з географії, історії, культури” [17 : 157]. Оскільки “читання й розуміння текстів, які містять лінгвокраїнознавчу інформацію чи безеквівалентну лексику передбачає достатньо високий рівень володіння іноземною мовою” [17 : 157], то такі тексти трапляються в підручниках, призначених для вивчення української мови як іноземної на вищих рівнях (починаючи з рівня B2). Одним з прикладів є підручник “Українська мова для іноземців. Модульний курс” О. Антонів і Л. Паучок, який містить досить багато таких текстів, що є основним або додатковим матеріалом до тем модулів, наприклад: про народні вірування, фразеологізми, прислів'я, пов'язані з днями тижня; про систему освіти в Україні; про те, як українські студенти святкують День студента; про торгівлю у Львові; про

українське народне вбрання тощо [1 : 52–53, 58–59, 76–77, 93–95, 115]. З'явилися і підручники з виразною лінгвокраїнознавчою спрямованістю, у яких основою для вивчення мови є саме країнознавчі тексти: “Експерсії в Києві” О. Злотник-Шагіної, розрахований на рівень А2; “Мандрівка Україною” І. Ключковської та ін., “Місто Лева” Г. Бойко та ін., “Мій Львів” О. Антонів та ін., розраховані на рівень В2; останній серед таких підручників – “Ключ до України: міста і люди. Частина 1” І. Ключковської та ін. – розрахований на рівні В2-С1¹. Публікують статті про принципи й особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної [16; 19].

Тексти, безперечно, відіграють надзвичайно важливу роль в оволодінні соціокультурною компетенцією, але, скільки їх не спрощувати, не обробляти і не пристосовувати до рівня знань початківців, можливості їхнього використання на нижчих рівнях вивчення будь-якої іноземної мови, особливо, якщо навчання починається “з нуля”, дуже обмежені. Однак, як зазначають методисти, принцип лінгвокраїнознавчої спрямованості повинен бути врахований вже у процесі оволодіння мовою на початковому і базовому рівнях [12 : 269; 15]. Цей принцип урахують і в сучасних підручниках з української мови як іноземної. Так, наприклад, у підручнику “Крок 1” [9], призначеному для вивчення української мови на початковому/основному рівні (А1–А2), лінгвокраїнознавча інформація (за винятком власних імен людей) вводиться з третього модуля: у шостому уроці (тема “Хобі”) перелічуються відомі українські співаки і музичні гурти, а вже в наступному модулі (“Їжа”) такої інформації набагато більше. Далі автори підручника прив'язують лінгвокраїнознавчий матеріал до кожної теми, а кількість відповідної інформації зростає. Слід зазначити, що в підручнику такий матеріал є супровідним елементом, тому його рідко пояснюють коментарями або текстами², а якщо пояснюють, то такі пояснення органічно включені в інший матеріал³. Детальніші пояснення може надавати викладач, на що звертають увагу й автори підручника у методичному посібнику для викладача⁴.

Оволодіння соціокультурною компетенцією має надзвичайне значення для майбутніх філологів та перекладачів. На відміну від курсів іноземної мови, на яких увага приділяється насамперед оволодінню мовленнєвою компетенцією, підготовка філологів передбачає комплексний підхід, у якому теоретичні лекції спрямовані на набуття мовної компетенції, а практичні заняття – мовленнєвої. Результатом цих лекцій і занять, разом із лекціями та заняттями з літератури, яка є

¹У статті Г. Швеця надано докладнішу інформацію про такі підручники [19].

²Такі реалії, як наприклад Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, у підручнику “Крок 1” взагалі не пояснюють [9 : 23], тоді як у підручнику “Крок 2” надається довідка про кожну з них [11 : 44].

³Наприклад, вареники визначають як “українська традиційна страва”, а про яку саме страву ідеться можна зрозуміти з рецепта приготування [9 : 31]. Про складники і види борщу, про те, з чим його їдять, можна дізнатися з прикладу ресторанного меню [9 : 33]. Інформація подається і в діалогах, наприклад, про такі реалії, як вишивка, рушник [9 : 43].

⁴Наприклад, у нотатках для викладача до теми “У крамниці сувенірів” щодо опрацювання діалога про покупку рушника, зазначається: “Пояснити незрозумілі слова. (...) Орнамент, зображений під текстом, – це елемент традиційної української вишивки хрестиком. Геометричний орнамент характерний переважно для західних регіонів України, рослинний – для східних. На фотографіях праворуч зображені також інші українські сувеніри: гердан (нашийна прикраса з бісеру), гаварецька кераміка (оригінальна чорна кераміка з села Гавареччина на Львівщині), старовинні коралі вишитий рушник” [10 : 39].

невід'ємною частиною навчання на факультетах іноземної філології, у підсумку має бути оволодіння комунікативною компетенцією на найвищому рівні. А складовою комунікативної компетенції, як ми вже зазначили, є соціокультурна компетенція. Програми філологічних факультетів включають і курс (лінгво)країнознавства, проте лінгвокраїнознавчою інформацією мають із самого початку бути просякнуті й усі інші курси, зокрема практичні.

Грамматична компетенція як складова мовної є передумовою мовленнєвої, оскільки для розуміння почутого, для правильного говоріння і писання, тобто для повноцінної комунікації, необхідне знання не лише лексики, але й граматики. При цьому зміст навчання граматики з точки зору формування мовленнєвої компетенції полягає у формуванні граматичних умінь і навичок [13 : 160]. Іншими словами студент повинен навчитися застосовувати вивчені правила на практиці на рівні навичок. Засвоєння теоретичних знань із граматики сприяє виконання вправ на розуміння та закріплення граматичного матеріалу, активацію набутих знань, а пізніше й автоматизацію засвоєних граматичних умінь і навичок. Набуття граматичних умінь і навичок є особливо інтенсивним на перших етапах вивчення мови, а саме на початковому (A1) і базовому (A2) рівнях. З цієї метою студенти виконують велику кількість різних видів вправ. Ці вправи, хоча насамперед направлені на граматику, наповнюють її лексичним матеріалом і таким чином потенційно репрезентують лінгвокраїнознавчу інформацію. І цей потенціал, на нашу думку, слід максимально використати шляхом обдуманого і систематичного включення такої інформації до граматичних завдань і вправ.

У зв'язку з цим першим постає питання відбору лексем, які містять специфічну національно-культурну інформацію, тобто питання визначення “лінгвокраїнознавчого мінімуму” для початкового і базового рівнів. Критерії відбору збігаються з принципами, розробленими для загального лексичного мінімуму: зв'язок з тематикою, з якою студенти працюють на інших заняттях з мови, широка сполучуваність, стилістична необмеженість, частотність та ін. [20 : 59–60]. До цього слід додати ще і такі критерії, як лінгвокраїнознавча цінність, мовленнєва функціональність та чітка диференціація з рідною культурою [2], а також, оскільки йдеться про граматичні вправи, критерій граматичної цінності, за яким лексеми обираються, зважаючи на особливості відмінювання. За цим останнім принципом, наприклад, можна відібрати такі лексеми і власні назви: *гопак, козачок, Дунай, Південний Буг, Світязь* (форми родового відмінка однини), *Шевченківський гай* (варіативність закінчень місцевого відмінка однини) та ін. Надзвичайно важливим нам здається принцип диференціації з рідною культурою. Відповідно до цього принципу до списку “лінгвокраїнознавчого мінімуму”, для сербських студентів наприклад, можна включити такі лексеми: *калина* (по-перше, українська лексема *калина* (*Viburnum opulus*) і сербська лексема *калина* (*Ligustrum vulgare*) є міжмовними омонімами, позначають різні рослини, відповідником української *калини* є слово *удика*; по-друге в обох сербських лексемах, *калина* і *удика* відсутнє конотативне забарвлення, притаманне українській лексемі), *голубці* (сербська *сарма* та українські голубці схожі, але готуються по-різному), *гречка* (немає у повсякденному раціоні сербів, не їдять у вигляді каші, не подають на гарнір), *іменини* (традиція святкування іменин в Сербії не так розповсюджена, як в Україні) тощо.

Джерелом відбору лінгвокраїнознавчого матеріалу насамперед слугують

лінгвокраїнознавчі словники. Укладаючи граматичні вправи для студентів першого курсу україністики філологічного факультету Белградського університету, ми користувалися словниками “Україна в словах”, “Знаки української етнокультури” та серією словників “Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови” [5; 6; 7; 8] й орієнтувалися на теми і ситуації, передбачені стандартами з української мови як іноземної [14; 15]. Подасмо список відібраних лексем: *хустка, вишиванка* (тема “Одяг”); *хата, танок, лава, рушник* (“Дім, помешкання”); *проспект, майдан, ярмарок, маршрутка, електричка* (“Місто. Село. Громадські споруди. Установи”); *гривня, копійка, гастроном*, (“Покупки”); *борщ, вареники, голубці, каша, млинець, пироги, юшка, гречка, кийська котлета, пампушки, сало, сирник, горілка, квас, узвар; горщик, кухоль, буфет* (“Їжа”); *степ, барвінок, калина, чорнобривці, верба, дуб* (“Природне середовище”); *іменини, кутя, крашанка, писанка, паска, щедрівка* (“Традиції, звичаї, свята”); *тризуб, незалежність, козак, гетьман; бандура, кобза, сопілка, трембіта; гопак, козачок* (“Україна”). До багатьох з тем можна прив’язати власні назви, зокрема найуживаніші імена людей: *Андрій, Богдан, Василь, Володимир, Галина, Ганна, Григорій, Іван, Катерина, Марія, Микола, Наталія, Оксана, Олена, Петро, Тарас*; найвідоміші топоніми: *Київ, Львів, Харків, Одеса, Запоріжжя; Десна, Дніпро, Дунай, Південний Буг, Тиса; Світязь; Азовське море, Чорне море; Карпати*; назви релігійних і державних свят: *Пасха/Великдень, Різдво, День Незалежності України, День української писемності та мови*; назви вулиць, площ, пам’ятних місць, архітектурних пам’яток: *Майдан Незалежності, Хрещатик, площа Ринок, Високий Замок, Золоті ворота, Софійський собор, Києво-Печерська лавра, Ратуша, Шевченківський гай*; назви та імена, пов’язані з історією України: *Київська Русь, Запорозька Січ; князь Володимир, Ярослав Мудрий, Данило Галицький, Богдан Хмельницький*; імена і прізвища видатних українців¹: *Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Ліна Костенко, Юрій Андрухович; Микола Лисенко; Казимир Малевич, Катерина Білокур; Олександр Довженко, Сергій Параджанов; Сергій Бубка, Андрій Шевченко, Віталій і Володимир Клички*; імена і прізвища сучасних виконавців та назви відомих гуртів: *Руслана, Олег Скрипка, Святослав Вакарчук, Океан Ельзи, Друга ріка, Воплі Відоплясова*. Таким чином, наш список налічує більше 50 загальних і близько 70 власних назв. Слід зазначити, що не всі відібрані лексеми і власні назви повинні ввійти в активний словник, частина з них направлена на пасивне засвоєння, тобто на розуміння, впізнавання при читанні і слуханні. До останніх належать такі поняття, як *танок, лава, квас, барвінок, чорнобривці, гетьман, бандура, кобза, трембіта, гопак, козачок*, деякі топоніми – *Десна, Південний Буг, Світязь*; більшість назв пам’ятних місць і пам’яток, імен історичних діячів та діячів культури, мистецтва, спорту. Вони можуть вживатися раз чи два у вправах або прикладах, тоді як для активації інших лексем необхідно їх час від часу повторювати у вправах на різні граматичні форми.

Лексеми та імена з національно-культурним змістом можуть бути фоном для граматичного матеріалу або на них може зосереджуватися увага. Порівняймо, наприклад, ці вправи:

Трансформуйте речення за зразком:

Я люблю поезію Тараса Шевченка. – Мені подобається поезія Тараса Шевченка.

¹Джерелом слугувала сторінка <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-l-40004783.html>.

1. Петро любить вірші Ліни Костенко.
2. Ми любимо пісні Другої ріки.
3. Чи любите ви фільми Олександра Довженка?
4. Вони люблять гуляти по Шевченківському гаю.
5. Ганна любить картини Казимира Малевича.

Від поданих слів утворіть форми родового відмінка:

1. Студенти декламують вірші (Леся Українка).
2. На уроці ми перекладали оповідання (Іван Франко).
3. Спочатку ми прочитаємо “Тіні забутих предків” (Михайло Коцюбинський), а потім подивимось фільм (Сергій Параджанов).
4. Миколі подобаються картини (Катерина Білокур).
5. Студенти слухають пісні (“Океан Ельзи”).

У першій вправі увага зосереджена на утворенні форм давального відмінка і конструкціях із дієсловом *подобатися*, у другій – форми родового відмінка утворюються саме з власних назв. Оскільки у студентів зазвичай не виникають проблеми з утворенням форм родового відмінка від імен людей, то акцент зміщується саме на згадані особистості. Поява назви гурту зі словом *океан*, з іншого боку, не дає студентам розслабитись танадає можливість ще раз повторити правила вживання закінчень *-а/-у*. Одночасно в обох вправах міститься максимально концентрована інформація про галузь діяльності згаданих особистостей.

Лінгвокраїнознавчу інформацію можна дозовано вводити з самого початку. Вивчення граматики української мови студенти розпочинають з відмінкових форм іменників, для чого необхідно спочатку засвоїти поділ на роди та на групи за кінцевим приголосним основи. Уже у перших завданнях і вправах можна подати кілька національно специфічних загальних і власних назв, дотримуючись методичного принципу “однієї складності”:

Визначте рід поданих іменників:

брат, вікно, гуртожиток, дерево, дошка, Дунай, життя, завдання, історія, кава, калина, лекція, ліжко, Марія, мова, ніч, обличчя, Петро, проблема, радість, розклад, сало, сестра, система, сіль, степ, студент, студентка, Тиса, Україна, університет, факультет, фільм.

У завданні подаються іменники, значення яких студенти уже знають, або тому, що ці іменники, спільні для української та сербської мов (*брат, сестра, історія, кава, ніч, університет, факультет, фільм* тощо), або тому, що студенти вже засвоїли ці лексеми на інших заняттях¹ (*гуртожиток, завдання, лекція, мова, розклад* та ін.). Якщо студент не знає значення іменника, то у нього не повинні виникати проблеми з визначенням роду (*вікно, ліжко, обличчя, життя* та інші). Що стосується лексем з національно-культурним змістом, то викладач обов’язково їх пояснює. Імена *Марія, Петро* спільні для обох мов, тож викладач тільки звертає увагу студентів на те, що вони належать до найуживаніших українських імен. Річки *Дунай* і *Тиса* течуть територією Сербії, отже, уже відомі студентам, а викладач лише

¹На філологічному факультеті Белградського університету, наприклад, українська мова вивчається в межах двох дисциплін – “Українська мова” та “Сучасна українська мова”. Предмет “Українська мова” спрямований на теоретичну підготовку студентів, тобто насамперед на набуття мовних компетенцій, тоді як предмет “Сучасна українська мова” має і теоретичну (лекції з граматики), і практичну (окремі заняття з граматики, правопису, розмовної практики) складову.

пояснює, що Тиса бере початок в українських Карпатах, а Дунай впадає в Чорне море в Україні, а також звертає увагу на відмінність звукової оболонки слова *Дунай* (сербською *Дунав*). Лексему *step* подаємо у завдання, зважаючи на відмінність у роді (в сербській мові іменник *степа* – жіночого роду, а інтернаціоналізми *проблем, систем*, які також подають, на відміну від української, – чоловічого), але й тут бажано дати пояснення, що степ займає близько 40% території України, оскільки степ у сербів асоціюється переважно з Росією. Пояснюємо й іменник *калина* (див. вище). Усі подібні лінгвокраїнознавчі коментарі надає усно викладач не лише на перших уроках, а постійно, щоразу, коли у завданні або вправі вживається певна лексема.

Включення лінгвокраїнознавчого матеріалу в граматичні вправи і завдання залежить від синтаксичної позиції, яку відповідні лексеми найчастіше займають у реченні. Так, наприклад, географічні назви, геоніми та лексеми типу *танок, проспект, ярмарок* і под. вживаються у вправах на місцевий відмінок; назви музичних інструментів також у вправах на місцевий відмінок; назви страв і продуктів харчування – на знахідний і родовий відмінки; імена людей – на давальний відмінок тощо. Наводимо кілька прикладів вправ:

Утворіть речення за зразком:

А) Мирослав / Белград – *Мирослав народився в Белграді.*

Андрій / Київ, Василь / Львів, Ганна / Харків, Микола / Одеса, Олена / Запоріжжя

Б) Марко / труба – *Марко чудово грає на трубі.*

Богдан / бандура, Петро / трембіта, Галина / сопілка, Григорій / кобза, Тарас / гітара

Від поданих слів утворіть форми знахідного й орудного відмінків:

1. Мама готує (вареники) з (вишні).
2. Катерина любить (борщ) з (пампушки).
3. Дівчинці не подобаються (голубці) з (гречка).
4. Хлопчик їсть (сирник) з (мак).
5. Володимир замовив (київська котлета) з (гриби).

Складіть діалог за зразком:

– Ти знаєш, скільки років Богдану/Богданові?

– Йому *двадцять* років.

Володимир, Іван, Наталка, Оксана, Сергій

15, 21, 32, 45, 57

Складіть речення за зразком:

Андріївський узвіз – великий український поет Тарас Шевченко

На Андріївському узвозі стоїть пам'ятник великому українському поету

Тарасові

Шевченку.

Контрактова площа – відомий український філософ Григорій Сковорода

Київ, берег Дніпра – засновники Києва, Кий, Щек, Хорив

Києво-Печерська лавра – слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій

Майдан Незалежності – козак Мамай

Софійська площа – український гетьман Богдан Хмельницький

Власні назви – імена людей, як ми бачимо, можна подавати в будь-яких вправах і завданнях. Проте особливу увагу слід приділити іменам у вправах на утворення і вживання кличного відмінка. У ці вправи вводять імена по батькові, студенти ознайомлюються з правилами їхнього вживання відповідно до українського мовленнєвого етикету. Як зазначає Н. Данилюк, студенти вже на початковому етапі вивчення української мови повинні знати, що у звертанні до викладачів, страшних осіб, незнайомих людей та взагалі в офіційному спілкуванні в Україні прийнято використовувати ім'я та по батькові, рідше слова *пан*, *пані* з додаванням імені або назви посади [3 : 188]. У зв'язку із вживанням закінчень *-у* (чоловічий рід) та *-ю* (жіночий рід) подають також пестливі та короткі форми імен.

Від поданих слів утворіть форми кличного відмінка:

1. Добрий день, (Андрій Богданович, пан Володимир, пані Олена)!
2. Щиро дякую, (Галина Миколаївна, Григорій Петрович)!
3. До побачення, (пані Ганна, Марія Петрівна, Тарас Іванович)!
4. Куди йдеш (Василько, Петрик, Марійка, Ганнуся)?
5. Чого ж ти, (Галя, Маруся, Леся, Іванко, Петрик), так смієшся?

Складіть діалог за зразком:

- Дозвольте, Миколо Петровичу, я вам допоможу!
- Дякую за допомогу! Ви дуже люб'язні.

Оксана Володимирівна, Іван Васильович, Наталія Богданівна, Петро

Тарасович

Включення лінгвокраїнознавчого матеріалу в граматичні вправи залежить також від особливостей їхнього відмінювання. Так, у вправах на вживання закінчення *-у* в місцевому відмінку іменників чоловічого роду обов'язково подаються загальні і власні назви із суфіксами *-к*, *-ак*, *ок*, *-ник*: *танок*, *рушник*, *ярмарок*, *горщик*, *козак*, *Донецьк*, *Хрещатик*, *Ринок*, *Високий Замок* тощо. У вправах на давальний і місцевий відмінки іменників жіночого роду подають іменники, для яких характерне чергування приголосних: *хустка*, *вишиванка*, *маршрутка*, *електричка*, *юшка*, *гречка*, *крашанка*, *писанка*, *паска*, *щедрівка*, *сопілка*, пестливі форми імен: *Марійка*, *Наталка*, *Оленка*, *Оксанка* тощо. Багатьом студентам важко даються правила вживання закінчень *-а* (*-я*) / *-у* (*-ю*) родового відмінка однини іменників чоловічого роду. Тому у відповідних вправах можна подавати всі національно-специфічні лексеми чоловічого роду. Саме через ці вправи слід ознайомити студентів із назвами українських водних об'єктів.

Крім іменникових відмінкових форм граматичний матеріал на початковому і базовому рівнях включає й форми інших частин мови, у тому числі прикметників, дієслів, деяких займенників і числівників. Отже, лінгвокраїнознавчий матеріал можна включати і в завдання на засвоєння форм інших частин мови. Наприклад, вправи на відмінювання порядкових числівників (на позначення дат і часу) можна поповнювати назвами релігійних і державних свят або іменами та прізвищами видатних українців. Викладач надає деякі пояснення і підказки, наприклад про те, що в Україні і православні, і греко-католики святкують Різдво за юліанським календарем, так само як серби. Іншу інформацію студенти можуть шукати самостійно, тому подібні вправи можна давати як домашні завдання.

Дайте відповідь на запитання:

1. Коли в Україні святкують Різдво?
2. Коли святкується День української писемності та мови?

3. Коли народилась українська письменниця Ліна Костенко?
4. Коли князь Володимир хрестив Київську Русь?
5. Коли Сергій Бубка став олімпійським чемпіоном?

Невід'ємною частиною духовної культури кожного народу є прислів'я та приказки, тому їх неодмінно слід подати в граматичних вправ. Для цього підходять вправи на утворення дієслівних форм, а також вправи на утворення ступенів порівняння прикметників і прислівників:

Від поданих дієслів утворіть форми теперішнього часу:

1. Не той друг, хто медом (мазати), а той, хто правду (казати).
2. Береженого Бог (берегти), а козака шабля.
3. Тиха вода людей (топити), а швидка – тільки (лякати).
4. Під лежачий камінь вода не (текти).
5. Лінивий двічі (робити), скупий двічі (платити).

При розробці вправ на утворення і вживання дієслівних форм можна також використовувати афоризми, цитати, крилаті вислови:

Від поданих дієслів утворіть форми наказового способу:

1. Учїтесь, (читати), і чужому (навчатись), й свого не (цуратись). – Тарас Шевченко
2. Добру науку (приймати), хоч її від простого чуєш; злої ж на ум не (брати), хоч би й святий говорив. – Іван Франко
3. (Облишити) забобони, (обмити) совість, а потім одіжку, (залишити) усі свої хиби і (підійматися). – Григорій Сковорода.
4. (Віддати) людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом. – Ліна Костенко
5. Якщо вчуєш жарт, (шукати) в ньому приховану правду. – Олександр Довженко

Утворіть форми вищого ступеня порівняння від поданих прикметників:

1. Добре ім'я (добре) від багатства.
2. Непроханий гість (поганий) від татарина.
3. Чим (темна) ніч, тим (ясні) зорі.
4. Хрін від редьки не (солодкий), вугілля від сажі не (біле).
5. Здоровий злидар (щасливий) від хворого багача.

Як зазначає С. Соколова, “особлива роль граматики в курсі української мови як іноземної полягає в тому, що вона є тією необхідною базою, без якої повноцінне використання мови як засобу спілкування неможливе”[13 : 160]. Зважаючи на таку роль граматики, набуття умінь утворення граматичних форм і структур за правилами, формування навичок використання цих форм і структур у висловлюванні є особливо інтенсивним на перших етапах вивчення мови. З огляду на це, студенти виконують велику кількість граматичних вправ і завдань. До цих вправ та завдань можна і треба включати лінгвокраїнознавчий матеріал, необхідний для оволодіння соціокультурною компетенцією, невід'ємним елементом комунікативної компетенції майбутнього філолога і перекладача. Відбір такого матеріалу здійснюють за такими принципами: зв'язок з тематикою, широка сполучуваність, стилістична необмеженість, частотність, лінгвокраїнознавча цінність, мовленнєва функціональність, чітка диференціація з рідною культурою та граматична цінність. Крім лексем, які містять специфічну національно-культурну

інформацію, лінгвокраїнознавчий матеріал охоплює й фразеологізми, прислів'я та приказки, крилаті вислови, афоризми, цитати, з якими теж треба ознайомлювати студентів із самого початку вивчення мови. Увесь цей матеріал поступово і систематично включається у граматичні вправи і завдання різного типу, залежно від синтаксичної позиції, яку відповідні лексеми найчастіше займають у реченні, та особливостей відмінювання цих лексем.

Список використаної літератури

1. *Антонів О.* Українська мова для іноземців. Модульний курс : навч. посіб. / О. Антонів, Л. Паучок. – Київ : ІНКОС, 2012. – 268 с.
2. *Божок Н.* Соціокультурна компетенція при вивченні іноземної мови / Н. Божок, Л. Власенко // Наука і практика. – 2008. – С. 49–51. – Режим доступу до електронної версії документа : <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf4/6.pdf> (дата звернення: 21.3.2021).
3. *Данилюк Н.* Лексика з національним культурним змістом на початковому етапі вивчення української мови іноземцями / Н. О. Данилюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2012. – Вип. 9. – С. 186–189.
4. *Жайворонок В.* Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – Київ : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 1. Географічні назви / О. Кровицька, З. Мацюк, Н. Станкевич. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 90 с.
6. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 2. Назви релігійних свят / Л. Антонів. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 67 с.
7. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 3. Назви державних свят і пам'ятних дат / Д. Добрусинець. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 72 с.
8. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 5. Імена людей / В. Кужелюк, Д. Якимович-Чапран. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 94 с.
9. *Палінська О.* Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна : Книга для студента / О. Палінська, О. Туркевич. – Львів : Артос, 2011. – 100 с.
10. *Палінська О.* Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна: Книга для викладача / О. Палінська, О. Туркевич. – Львів : Артос, 2011. – 80 с.
11. *Палінська О.* Крок-2 (рівень В1). Українська мова як іноземна: Книга для студента / О. Палінська. – Львів : Дон Боско, 2014. – 160 с.
12. *Самусенко О.* Українські топоніми в лінгвокраїнознавчому словнику для студентів-іноземців / О. Самусенко // *Studia Ukrainica Posnaniensia: Zeszyt III.* – Posnan : Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015. – S. 267–272.
13. *Соколова С.* Формування граматичної компетенції з української мови як іноземної: теоретичні основи й аперцепція студентами / С. Соколова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2013. – Вип. 8. – С. 159–167.
14. Стандарт з української мови як іноземної. Базовий рівень (А 2). / уклад. : Н. Ніколаєва, Н. Бондарева, А. Дем'янюк та ін. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. – 29 с.
15. Стандарт з української мови як іноземної. Початковий рівень (А 1). / уклад. : Н. Ніколаєва, Н. Бондарева, А. Дем'янюк та ін. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2017. – 18 с.
16. *Станкевич Н.* Особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2011. – Вип. 6. – С. 162–168.
17. *Судук І.* Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції на заняттях з

української мови як іноземної / І. Судук, Н. Литвин, М. Титова // Вісник ОНУ. Серія : Філологія. – 2016. – Т. 21. – Вип. 2. – С. 153–161.

18. Україна в словах. Мовокраїнознавчий словник-довідник : навч. посіб. для учнів загальноосвіт. шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів, усіх, хто вивчає укр. мову / [авт. кол. : С. Горожанова, Н. Данилюк (упор. і кер. авт. кол.), С. Коробчук та ін.]. – Київ : Просвіта, 2004. – 704 с.

19. Швець Г. Краєзнавчий текст у навчальній текстотечі з української мови як іноземної / Г. Швець // Молодий вчений. – 2019. – № 6.1 (70.1). – С. 69–74.

20. Щукин А. Методика преподавания русского языка как иностранного (для зарубежных филологов русистов) / за ред. А. Щукина. – Москва : Русский язык, 1990. – 231 с.

References

1. Antoniv O. Ukrainska mova dlia inozemtsiv. Modulnyi kurs: navch. posib. / O. Antoniv, L. Pauchok. – Kyiv : INKOS, 2012. – 268 s.

2. Bozhok N. Sotsiokulturna kompetentsiia pry vyvchenni inozemnoi movy / N. Bozhok, L. Vlasenko // Nauka i praktyka. – 2008. – S. 49–51. – Rezhym dostupu do elektronnoi versii dokumenta: <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf4/6.pdf> (data zvernennia: 21.3.2021).

3. Danyliuk N. Leksyka z natsionalnym kulturnym zmistom na pochatkovomu etapi vyvchennia ukraïnskoi movy inozemtsiamy / N. O. Danyliuk // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 10 : Problemy hramatyky i leksykologii ukraïnskoi movy. – 2012. – Vyp. 9. – S. 186–189.

4. Zhaivoronok V. Znaky ukraïnskoi etnokultury : slovnyk-dovidnyk / V. Zhaivoronok. – Kyiv : Dovira, 2006. – 703 s.

5. Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukraïnskoi movy. Zoshyt 1. Heohrafichni nazvy / O. Krovtytska, Z. Matsiuk, N. Stankevych. – Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2005. – 90 s.

6. Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukraïnskoi movy. Zoshyt 2. Nazvy relihiinykh sviat / L. Antoniv. – Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2006. – 67 s.

7. Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukraïnskoi movy. Zoshyt 3. Nazvy derzhavnykh sviat i pamiatnykh dat / D. Dobrusynets. – Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2006. – 72 s.

8. Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukraïnskoi movy. Zoshyt 5. Imena liudei / V. Kuzheliuk, D. Yakymovych-Chapran. – Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2010. – 94 s.

9. Palinska O. Krok-1 (riven A1-A2). Ukrainska mova yak inozemna: Knyha dlia studenta / O. Palinska, O. Turkevych. – Lviv : Artos, 2011. – 100 s.

10. Palinska O. Krok-1 (riven A1-A2). Ukrainska mova yak inozemna: Knyha dlia vykladacha / O. Palinska, O. Turkevych. – Lviv : Artos, 2011. – 80 s.

11. Palinska O. Krok-2 (riven V1). Ukrainska mova yak inozemna: Knyha dlia studenta / O. Palinska. – Lviv : Don Bosko, 2014. – 160 s.

12. Samusenko O. Ukrainski toponimy v linhvokrainoznavchomu slovnyku dlia studentiv-inozemtsiv / O. Samusenko // Studia Ukrainica Posnaniensia: Zeszyt III. – Posnan : Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015. – S. 267–272.

13. Sokolova S. Formuvannia hramatychnoi kompetentsii z ukraïnskoi movy yak inozemnoi : teoretychni osnovy y appertsepsiia studentamy / S. Sokolova // Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi. – 2013. – Vyp. 8. – S. 159–167.

14. Standart z ukraïnskoi movy yak inozemnoi. Bazovyi riven (A 1). / uklad. : N. Nikolaieva, N. Bondarieva, A. Demianiuk ta in. – Kyiv : Vydavnycho-polihrafichniy tsentr “Kyivskiy universytet”, 2014. – 29 s.

15. Standart z ukraïnskoi movy yak inozemnoi. Pochatkovyi riven (A 1). / uklad. : N. Nikolaieva, N. Bondarieva, A. Demianiuk ta in. – Kyiv : Vydavnycho-polihrafichniy tsentr “Kyivskiy universytet”, 2017. – 18 s.

16. Stankevych N. Osoblyvosti stvorennia navchalnoi tekstoteky z ukraïnskoi movy yak inozemnoi / N. Stankevych // Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi. –

2011. – Вуп. 6. – S. 162–168.

17. *Suduk I.* Shliakhy formuvannya linhvokrainoznavchoi kompetentsii na zaniattiakh z ukrainskoi movy yak inozemnoi / I. Suduk, N. Lytvyn, M. Tytova // *Visnyk ONU. Ser. : Filolohiia.* – 2016. – T. 21. – Vyp. 2. – S. 153–161.

18. *Ukraina v slovakh. Movokrainoznavchyi slovnyk-dovidnyk : navch. posib. dlia uchniv zahalnoosvit. shkil, litseiv, himnazii, studentiv, usikh, khto vuvchaie ukr. movu / [avt. kol. : S. Horozhanova, N. Danyliuk (upor. i ker. avt. kol.), S. Korobchuk ta in.].* – Kyiv : Prosvita, 2004. – 704 s.

19. *Shvets H.* Kraieznavchyi tekst u navchalnii tekstotetsi z ukrainskoi movy yak inozemnoi / H. Shvets // *Molodyi vchenyi.* – 2019. – № 6.1 (70.1). – S. 69–74.

20. *Shhukin A.* Metodika prepodavanija russkogo jazyka kak inostrannogo (dlja zarubezhnyh filologov rusistov) / za red. A. Shhukina. – Moskva : Russkij jazyk, 1990. – 231 s.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021

доопрацьована 26.03.2021

прийнята до друку 05.04.2021

LINGUOCULTUROLOGICAL INFORMATION IN GRAMMAR EXERCISES AT THE BASIC AND ELEMENTARY LEVELS OF STUDYING THE UKRAINIAN LANGUAGE

Milena Ivanović

*University of Belgrade
Department of Slavonic Studies
Studentski trg 3, 11000 Belgrade, Republic of Serbia
phone: +381 63 246 321
e-mail: ivanovic.milena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6498-2790>*

Currently, in the methodology of teaching foreign languages, special attention is paid to integrating language learning and assimilation of national culture elements. The article discusses the ways of using linguocultural information in the process of studying the grammar of a foreign language. Linguocultural information in foreign language textbooks is presented mainly in the form of textual material or in comments to the texts. At the initial level of learning a foreign language, students learn a large number of grammatical forms and do a huge number of exercises, so linguocultural information should be introduced into this process from the very beginning. Although grammar exercises are aimed at mastering and consolidating the studied grammar, they are filled with lexical material. Lexical units with a national-cultural component must become a component of grammar exercises: non-equivalent vocabulary, proper names (anthroponyms, toponyms, names of famous and historical personalities, etc.), names of holidays, everyday realities, etc. Linguocultural material includes phraseology, proverbs, sayings, aphorisms, quotations, which also can be included in exercises.

The purpose of our article is to determine the principles of selection of lexical units with a national-cultural component used at the initial stage of learning a foreign language, the method and sequence of incorporation of such vocabulary into grammatical exercises, the types of exercises in which that vocabulary can be used. The selection of material is based on the following principles: connection with essential communication and vocabulary topics, broad compatibility, stylistic neutrality, frequency, linguocultural value, grammatical value, speech functionality and clear differentiation from native culture. All this material should be gradually and systematically included in grammatical exercises of different types, depending on the syntactic position the particular lexical units appears in the sentence and the peculiarities of the form of these lexems.

Key words: Ukrainian language, foreign language, linguocultural information, communicative competence, grammar, vocabulary, exercises.